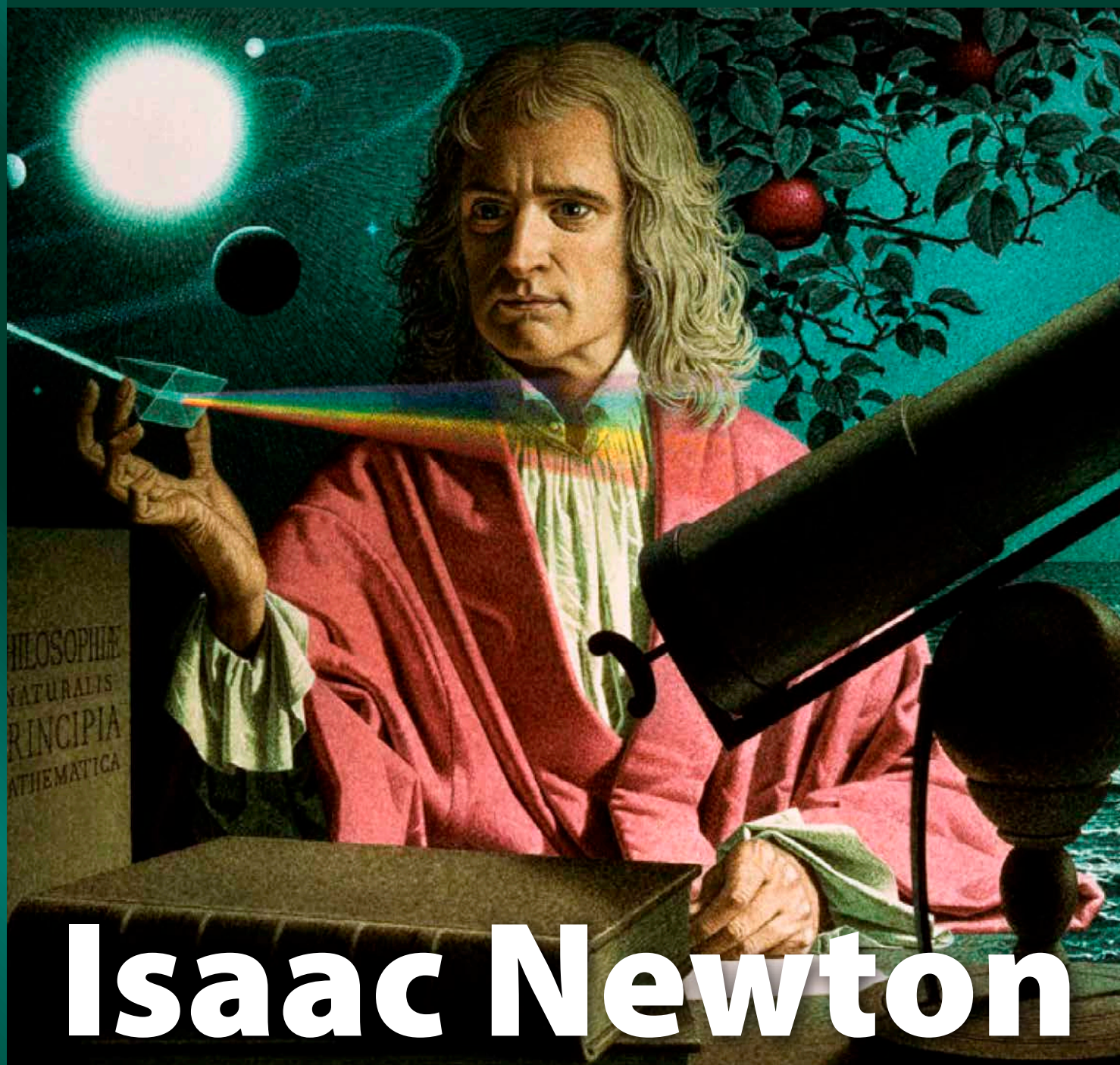

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

**PAŽNJA I
PET OSJETILA**

**STOIČKI VODIČ
KROZ EMOCIJE**

SANDOR MARAI
Knjiga o travama

Simbolizam
životinja u alkemiji

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

03 | 2019. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 PAŽNJA I PET OSJETILA

Delia Steinberg Guzmán

5 STOIČKI VODIČ KROZ EMOCIJE

Gilad Sommer

8 SANDOR MARAI Knjiga o travama

12 ISAAC NEWTON

17 SIMBOLIZAM ŽIVOTINJA U ALKEMIJSKOJ TRADICIJI

Petar Bujas

5

8

12

17

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Luka Marić, Dijana Kotarac,
Sofija Stepanovska, Anastazija Pulja, Marta Mihić

Lektura: Ana Handal, Vesna Bosnar

Tehničko uredništvo:

Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

Velikani ljudskog duha i njihova ostvarenja temeljni su izvori nadahnuća svim generacijama. Putevi spoznaje često su nedokučivi, ali djela čovječanstva ostvarena kroz tisućljeća pojavljuju se poput putokaza pred svima koji tragaju za istinom. Međutim, shvaćanje je isključivo osobno, nije ga moguće doseći ni na koji drugi način osim vlastitim traganjem i zalaganjem.

Izuzetan primjer toga pronalazimo u životu i radu Isaaca Newtona. Ne zbog toga što je bio, kako se danas smatra, jedan od najvećih znanstvenih genija svih vremena, nego ponajprije zbog načina na koji je pokušavao proniknuti u zagonetke prirode, čovjeka i smisla postojanja. Pritom je, osim nutarnjeg žara, iznimnu ulogu pripisivao ostvarenjima svojih prethodnika: *Ako sam vidio dalje od drugih, to je zato što sam stajao na leđima titana.*

Koliko je cijenio ostavštinu čovječanstva i koliko se trudio da je sam shvati, vidimo po mnogim primjerima. Za života je prikupio za to doba nevjerojatno

veliku zbirku knjiga i rukopisa. Ona potječe iz mnogih krajeva svijeta i različitih epoha. Kojim je sve putevima došla do njega? O njegovom sveukupnom interesu govori i sadržajni izbor djela, od kojih je samo manji dio iz područja fizike i matematike. Većina je teološkog i alkemijskog karaktera, a velik broj djela je iz svih ostalih aspekata kulture. Očito ih je vrlo pažljivo proučavao sudeći prema komentarima zapisanim na marginama svih tih dijela.

Newtonova svestranost i interdisciplinarni pristup istraživanju, a ne samo interes za fiziku i matematiku, izišli su na vidjelo pronalaskom zaboravljene ostavštine. Još i danas otkrivamo nepoznatog Newtona koji je, poput drevnih filozofa, neumorno tragao za tajnama života i postojanja. U tome nam njegova iskustva mogu poslužiti kao korisni savjeti jer, kako on sam kaže, *istina se uvijek može pronaći u jednostavnosti, a ne u mnogostrukosti i zbrci stvari.* ☞

Uredništvo

Delia Steinberg Guzmán

PAŽNJA I PET OSJETILA

Iz dana u dan, i puno duže nego što pretpostavljamo, koristimo se osjetilima, s naših pet osjetila. Zato je potrebno prema njima usmjeriti pažnju i započeti je vježbati u onom svakodnevnom.

Dodir je reakcija osjetljivosti naše kože na dodir s objektima. Omogućuje nam da opažamo hladnoću, toplinu, mekoću, hrapavost... Ako se zadovoljimo tim jednostavnim fizičkim mogućnostima, tražit ćemo samo ono što nam je ugodno, ne obraćajući pažnju na suptilne razlike koje neki objekti imaju u odnosu na druge. Pažnja nas u ovom slučaju vodi do prepoznavanja detalja, nijansi, stupnjeva, proširujući naše suptilno znanje daleko iznad ugodnog i neugodnog. Kada se dodir razvije u visinu i dubinu, pretvara se u posebnu osjetljivost kojom primjećujemo ljude i izgrađujemo međuljudske odnose. "Imati takta" u ovom slučaju znači razumjeti svakog čovjeka i odnositi se prema njemu tako da i on može razumjeti nas. Kada se pažnja ujedini s ovom sposobnošću odnosa, postaje diskrecija, jedna od najvećih vrlina.

Sluh nas vodi opažanju zvukova, ali postoji velika razlika između čuti i slušati. Slušanje je posvećivanje pažnje onome što se čuje. Čuti – čuju svi oni koji imaju razvijeno osjetilo sluha. No, obraćati pažnju na zvukove, znati kako ih razlikovati da bismo ih tumačili kao posebne oblike jezika i izražavanja, može biti samo rezultat istančane pažnje. Zaista, pažnja je ta koja nam omogućuje razlikovanje buke od zvukova, grubog aritmičkog udarca od sklada muzike.

Vid je opažanje oblika i boja stvari fizičkim očima. Da, ali postoje suptilniji načini gledanja koji zahtije-

vaju prisutnost pažnje; tada se može promatrati, razmatrati ono što se promatra, razmišljati, prosuđivati. Znati vidjeti ili, što je isto, gledati s pažnjom, jedan je način otkrivanja, istraživanja, prodiranja nutarnjim očima iza oblika i pojava; to znači upoznati, razumjeti, znati. Da bismo vidjeli pažljivo, potrebno je svjetlo, a to je intuicija, prava imaginacija.

Okus je osjetilo kojim doživljavamo okus stvari. Ali taj užitak ili odbojnost, koji se u načelu osjete jezikom, šire se na psihi i pretvaraju se u privlačenje ili odbijanje stvari i ljudi. U tom slučaju, raditi stvari "po našem guštu" znači činiti ono što nastaje kao neposredni impuls osjetila općenito, a posebno emocija. Međutim, okus se može proširiti do granica dobrog ukusa, pod uvjetom da sudjeluje pažnja. Tada je to unutarnja sposobnost: opažati i tražiti ono lijepo, razlikujući ga od ružnog i besmislenog. Očito je da, uz dobar ukus, život ima drugi okus. A to je također postignuće pažnje.

Njuh nam omogućuje da opažamo mirise. Teško ih možemo kvalificirati, a u najboljem slučaju riskiramo da ih odredimo kao ugodne ili neugodne, uz veliki rizik da se ne složimo s mišljenjima drugih. Ali pažnja oplemenjuje osjet mirisa i pretvara ga u mnogo suptilnije osjetilo, toliko da u svakodnevnom jeziku obično kažemo da je "dobar njuh" mudrost otkrivanja onoga što je očito skriveno; to je gotovo poput božanske moći. Još malo iznad toga, dobar njuh znači prožeti se sa zrakom i lijepim mirisima; to je pažnja prema onome što donosi i odnosi vjetar i prema mirisima kojima zrače sva bića. Beskonačna je udaljenost između osjeta mirisa i dohvaćanja suštine stvari. ☞

Sa španjolskog prevela: Nataša Žaja

STOIČKI VODIČ KROZ EMOCIJE

Gilad Sommer

Možemo li vjerovati našim osjećajima?

Često se za ljude kaže da su racionalna bića, ali u stvarnosti mi smo i vrlo emocionalna bića. Često je povijest bila pozornicom strašnih djela koja su počinila ljudska bića obuzeta strastima. Podalje od tih drama velikih razmjera, naš svakodnevni život vrvi slučajevima u kojima je ispravno postupanje žrtvovano zbog nagona, ega i instinkta.

U velikim kazališnim tragedijama, kao što su Shakespeareove *Kralj Lear* ili *Romeo i Julija*, postupci pobuđeni strastima doveli su do nesretnog lanca događaja – izdaje i smrti.

To je sudbina likova velikih tragedija, ali koliko su se puta naše male svakodnevne drame razvile u negativnom smjeru zbog nedostatka vladanja sobom? Koliko nas je puta naše djelovanje vođeno strašću dovelo do ruba ponora?

S ciljem nužnog ovladavanja emocijama, stoici preporučuju da ih najprije promatramo i razumijemo, a zatim da ih raščlanimo prepoznavanjem njihove prave prirode. U njihovim djelima pronalazimo zapanjujuću analizu, gotovo sustav, raznih emocija i njihovih uzroka.

U središtu njihova psihološkog učenja nalazimo pojam *pathēs*, nezdrave strasti, uzbuđenja duše koja su suprotna razumu ili prirodi. To su emocije koje nas vode djelovanju protiv naše prirode i protiv našeg vlastitog dobra. Zanimljivo je da su Grci upotrebljavali riječ *pathos* (πάθος) kako bi označili strast i patnju. Danas taj grčki korijen nalazimo u riječima *patologija* i *apatija*.

Stoici, počevši od Zenona i Hekatona, dijele strasti ili afekte u četiri skupine.¹

1 Definicije se temelje na engleskom prijevodu Ciceronovih *Tuskulanskih rasprava* (prijevod J. E. King).

1. *Epithumiai* – **žudnja**

Želja za posjedovanjem nečega što nam predstavlja dobitak ili postignuće. Ljutnja je, na primjer, izraz žudnje definiran kao želja za kažnjavanjem osobe za koju mislimo da nam je prouzročila nezasluženu štetu.

2. *Phobos* – **strah**

Dojam ili predodžba o prijetećem zlu koje izgleda nepodnošljivo.

Neki primjeri su strah od gubitka ugleda i časti te strah od nečeg prijetećeg, neminovnog.

3. *Hêdonê* – **užitak**

Dojam ili predodžba o nekom dobru koje nam se predstavlja, iz čega proizlazi osjećaj ushićenja. Zloba je vrsta takvog užitka, a predstavlja uživanje u tuđim nevoljama.

4. *Lupê* – **tuga**

Dojam ili predodžba o nekom zlu iz čega proizlazi osjećaj potištenosti i povlačenje duše u sebe. Zavist, ojađenost uzrokovana uspjehom druge osobe, oblik je nerazumne tuge.

Kao što se može vidjeti, strasti se temelje na izvanjskome, odnosno na našem tumačenju stvarnosti. One proizlaze iz krivih vrijednosnih prosudbi.

Objektivna stvarnost stvara dojam (*phantasiai*) u našoj duši. Taj dojam hrani strasti ili afekte i izaziva nas na reakciju.

Filozof nastoji razlučivati istinsku prirodu tih dojmova, vođen svojim nutarnjim vladajućim dijelom, *hegemonikonom*, kako bi djelovao u skladu s ispravnim vrijednosnim prosudbama.

Filozof je oprezan, promatra unutar sebe i nije vođen izvanjskim dojmovima, nego odabire djelovati u skladu s razumom.

Na primjer, možemo osjetiti žudnju za nečim, misleći da će nam to činiti dobro. Ipak, svi znamo da

mnogo puta žudimo za stvarima koje nisu dobre za nas, kao na primjer "brza hrana" ili druge ovisnosti. U tom smislu djelujemo protiv našeg vlastitog dobra, to jest djelujemo nerazumno. S druge strane, postoje mnoge stvari koje nam se ne sviđaju ili ih se bojimo, a one ipak dugoročno mogu biti dobre za nas.

Ono što su budistički i grčki filozofi definirali kao najveće zlo je neznanje, odnosno pogrešno zapažanje da je ono što je dobro – loše, i obrnuto. Otrov se smatra blagoslovom, a blagoslov otrovom.

Ne možemo se osloniti na naše osjećaje sve dok ih ne pročisti svjetlo razuma. Cilj nam je osloboditi se učinka strasti utemeljenih na neznanju i gajiti pozitivne osjećaje mudraca: radost, obazrivost i dobru volju.

Osjećaji mudraca

Unatoč uvriježenoj predodžbi, u stoičkim spisima idealan mudrac nije prikazan kao hladna, ravnodušna osoba. Razmišljajući o dobru i zlu i o pravoj prirodi stvari, mudrac razvija prirodne, plemenite osjećaje, dobre afekte. To su: dobra volja, obazrivost i radost. Radost [*chara*], odgovara suprotnosti užitku – razborito ushićenje.

Obazrivost [*eulabeia*], pažljivost i oprez, odgovara suprotnosti strahu – razborito izbjegavanje.

Dobra volja [*boulesis*], odgovara suprotnosti žudnji – razborita sklonost.

Radost [*chara*]

Dok je užitak izazvan poimanjem koje nije vođeno razumom i znanjem, razborito ushićenje nastaje uživanjem onoga što je prikladno ljudskom biću.

To je radost kontempliranja o idejama, viđenja ljepote prirode, djelovanja u svjetlu razuma i mudrosti.

U našoj potrazi za užicima ponekad gubimo iz vida ljepotu koja nas okružuje. Što možemo doista pronaći,

a da je ljepše od plavog neba? Bogatije od ljudskog bića? Dublje i zanimljivije od nas samih? Prema riječima Marka Aurelija: *Vrlo malo je potrebno za sretan život, a to se nalazi u sebi.*

Obazrivost [*eulabeia*]

Platon je definirao hrabrost kao prepoznavanje onoga čega se trebamo bojati i onoga čega se ne trebamo bojati. U idealnom slučaju razborito bi gledište filozofu trebalo omogućiti izbjegavanje svih strahova. No, ako izbjegnemo svaki strah, čemu nam je tada potreban oprez?

Da bismo izbjegli nepotrebne opasnosti i prepreke, ali prije svega da bismo izbjegli opasnosti duše.

Sokrat je govorio da čovjek mora više strahovati da ne nanese kome nepravdu, nego da je sam trpi. Zdravlje i čistoća duše u najmanju su ruku jednako važni kao i zdravlje i čistoća tijela.

Filozof treba biti krajnje oprezan da bi izbjegao dovođenje duše u opasnost, odnosno da dozvoli da ona potone u ponor nemorala i nečistoće. To je suptilni oblik opreza, ali najrazumniji jer se bavi brigom o onome što je trajno, razborito i prirodno. Opreznost u pogledu fizičkog preživljavanja tijela, koje je u svakom slučaju prolazno, dolazi nakon opreznosti u pogledu duhovnog preživljavanja duše.

To znači poznavati sebe, prepoznati one stvari, vanjske ili unutarnje, koje nas vuku prema dolje, zagađuju nas iznutra, čine da izgubimo središte i zato ih treba izbjegavati što je više moguće.

Što smo jači iznutra, to smo otporniji na vanjske negativne utjecaje. Ali moramo znati i svoje granice da bismo posjedovali skromnost pomoću koje ćemo prepoznati što je izvan našeg dosega samosvladavanja i što je bolje u potpunosti izbjegavati.

Dobra volja [*boulesis*]

Poznata izreka "pazite što želite" odnosi se na nerazumnu žudnju jer ono što poželimo, možda i nije baš uvijek dobro za nas ili za druge.

Međutim, dok filozof treba izbjegavati nerazboritu žudnju, ne bi je smio zamijeniti apatičnim, neispunjenim i besmislenim životom.

Dobra volja ili *boulesis* je razborita sklonost, posvećivanje stvarima koje su uistinu dobre, za nas i za sve, a to su: vrline, valjano ispunjenje naših dužnosti, želja za poboljšanjem našeg života kao i života onih oko nas za koje smo odgovorni.

Meditacije Marka Aurelija i Senekine knjige prepune su takvih svakodnevnih želja i mogu nam biti trajna motivacija za poboljšanje i samoostvarenje.

To nas vodi do sljedećeg pitanja: smije li se dobar život ostvarivati na račun drugih?

U visoko kompetitivnom društvu poput našeg, uspjeh jedne osobe znači neuspjeh druge. Ako dobijem posao, drugih stotinu će ga izgubiti. U kompetitivnom društvu postoje pobjednici i postoje gubitnici. To je zakon džungle.

Zanimljivo je, međutim, da latinska riječ *competere* znači surađivati.

Hoće li čovječanstvo ikada izgraditi društvo u kojem pobjeda jednog ne znači poraz drugog? Društvo u kojem snaga jednog ne znači slabost drugog? U kojem dobar život jedne osobe ne podrazumijeva bijedan život druge?

Do sada to nismo uspjeli postići. Možda želimo pogrešne stvari?

U duhu stoika možemo samo reći da je sve što se događa prirodno. I kao u prirodi, sve će na kraju biti uravnoteženo. ☸

S engleskog preveo: Krešimir Andjel

Sándor Márai

KNJIGA O TRAVAMA

Sándor Márai (izvorno Sándor Károly Henrik Grosschmied de Mára) rođen je 11. travnja 1900. godine u gradu Kassa, danas slovačkim Košicama. Školovao se u Leipzigu, a kao mladić putovao je i upoznao najveće europske gradove. Pripadao je srednjoeuropskom kulturnom krugu. Likovi u njegovim djelima još uvijek cijene i poštuju prave ljudske vrijednosti koje su bile dio humanističke kulture građanske srednje klase u prvoj polovini XX. stoljeća. Bio je iznimno plodan pisac i novinar, pisao je romane, eseje, drame i članke. Do svoje 44. godine napisao je preko četrdeset djela. U razdoblju između Prvog i Drugog svjetska rata bio je najutjecajniji mađarski pisac.

Kao čovjek izrazito slobodarskog duha, osjetljivog na ljudska stradanja, nije bio prihvatljiv ni fašistima ni komunistima pa je 1948. godine emigrirao iz Mađarske. U emigraciji je njegov književni žar utrnuo, kao što je nestala i građanska klasa, nositeljica mađarske i europske kulture. Piše još jedino dnevnik koji je započeo 1944. godine te povremeno članke za radio Slo-

bodna Europa. U njegovom dnevniku, možda još više nego u ostalim njegovim djelima, možemo osjetiti da iz svog unutaršnjeg, ljudskog kuta promišlja i prosuđuje vanjske događaje. Umro je 21. veljače 1989. godine u San Diegu.

Knjiga o travama inspirirana je stoičkom filozofijom koju je Márai prigrlio kao svoju životnu filozofiju i kojoj je i posvetio knjigu. Pisana je donekle u maniri Marka Aurelija, ali za razliku od njega, više se bavi svakodnevnim ili, kako bi ih on nazvao, *ljudskim stvarima*. Sastoji se od 202 crtice u kojima obuhvaća najrazličitije teme, od odijevanja i toga što je dobro za zdravlje do uzvišenih meditacija o vilinskom, duši, čudima i Bogu. Sve teme izlaže na njemu svojstven human, duboko proživljen i promišljen način. Poseban šarm knjizi daje humor koji je prisutan i u najozbiljnijim temama.

~ ~ ~

1.

O tome što je svrha ove knjige

Dakle, čitatelju, ova će knjiga biti iskrena i neće govoriti o idejama i junacima, već samo o onome što se tiče čovjeka. Njezin pisac ne želi podučavati, već učiti. Želi učiti iz knjiga koje su prije njega napisali mudraci i upućeni, želi učiti iz ljudskih života u mjeri u kojoj ih je uspio promotriti i razumjeti, želi učiti iz znakova života, dakle iz slova, iz ljudskih srca, iz trava i nebeskih znakova istodobno. Jer sve to zajedno oblikuje ljudsku sudbinu. (...)

12.

O tome kako svakoga dana moraš ići dalje

JER si putnik, svakoga dana moraš ići dalje putem koji vodi tvom jedinom cilju, odnosno k spoznaji vlastite duše i božanskoga sadržaja skrivenoga u njoj. To nije lako. Pomisli samo kakve te sve napasti mame putem, da se odmoriš, da prekineš put i posvetiš se nečem drugom! Pokraj puta stoji lijepa žena i neodoljivo ti se osmjehuje. (...) Novac, odličja, titule i činovi nađu se

na tvom putu, ali što ćeš sa svim tim ako pažnja, umor i vrijeme, koji su cijena svjetskoga priznanja, oduzimaju najbolje snage tvoje duše od spoznavanja božanskog? Sudruzi ti podvikuju duž puta, zovu te k sebi, potiču na pakostan pothvat. (...) Tako ti se otprilike obraća život svakoga dana, u svakome trenutku – zove te da se odmoriš, predaš putenosti, zabaviš i nađeš zadovoljenje u taštini i moći. Ali to jednostavno nije tvoj zadatak! Ti si putnik i svakoga dana moraš ići dalje. Ne možeš znati dokad ćeš živjeti i hoćeš li uopće imati vremena da stigneš do krajnjeg cilja svoga puta, do spoznaje svoje duše i božanskoga. Zato svakoga dana idi dalje, izranjavanih nogu i siromašan. Jer si putnik.

29. O odijevanju

ODIJEVANJEM se uopće ne treba zamarati.

35. O stvarnim potrebama

(...) Treba znati kada si ti taj koji uistinu nešto želi, ti, tvoje tijelo, ukus, temperament, a kada si gladan ili žedan, ili osjetilno radoznao, zbog nezasićenosti, taštine ili dosade.

Trebaš živjeti prema stvarnim potrebama svoga tijela i po mjeri svoga karaktera.

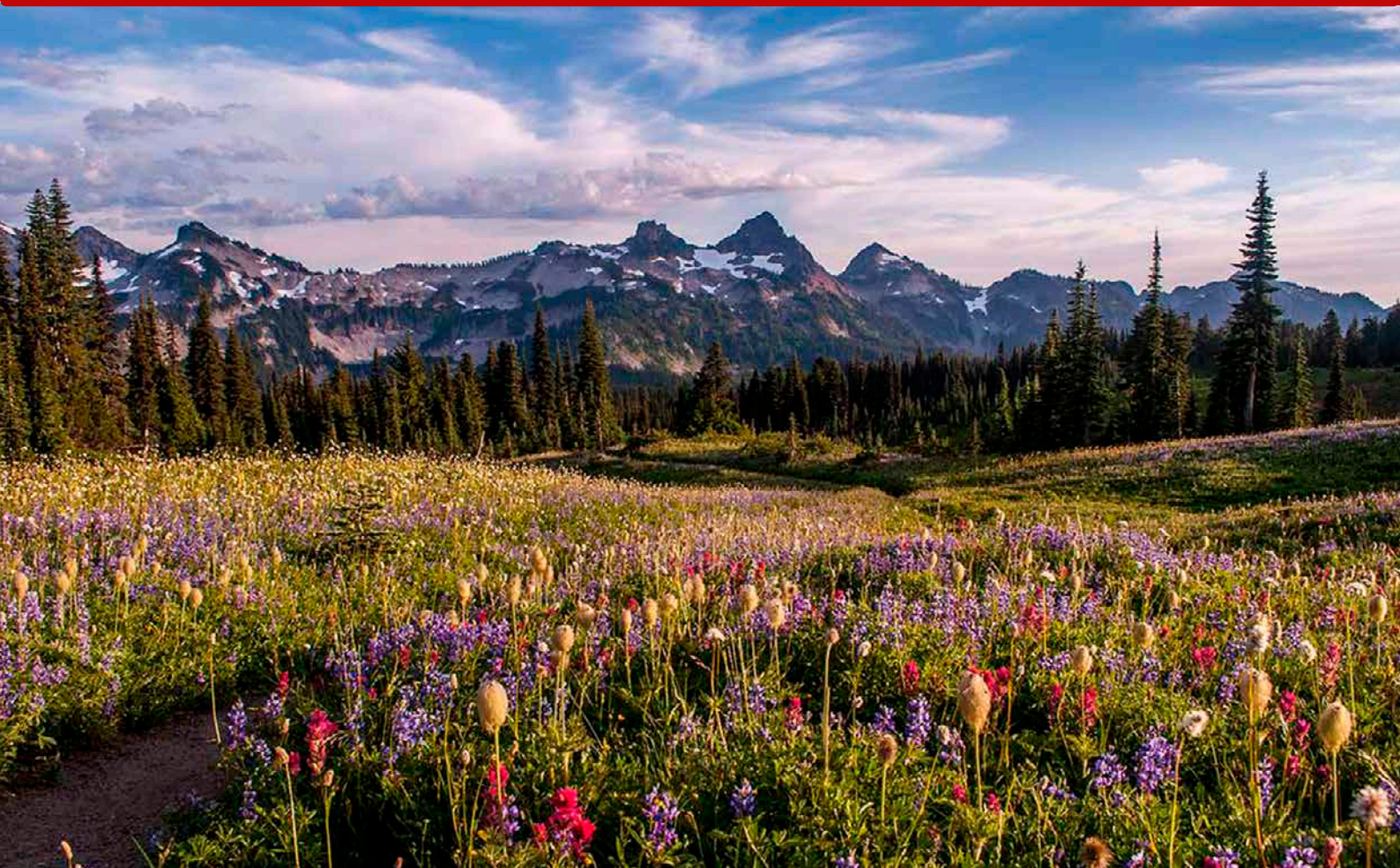
45. O duši i o moći

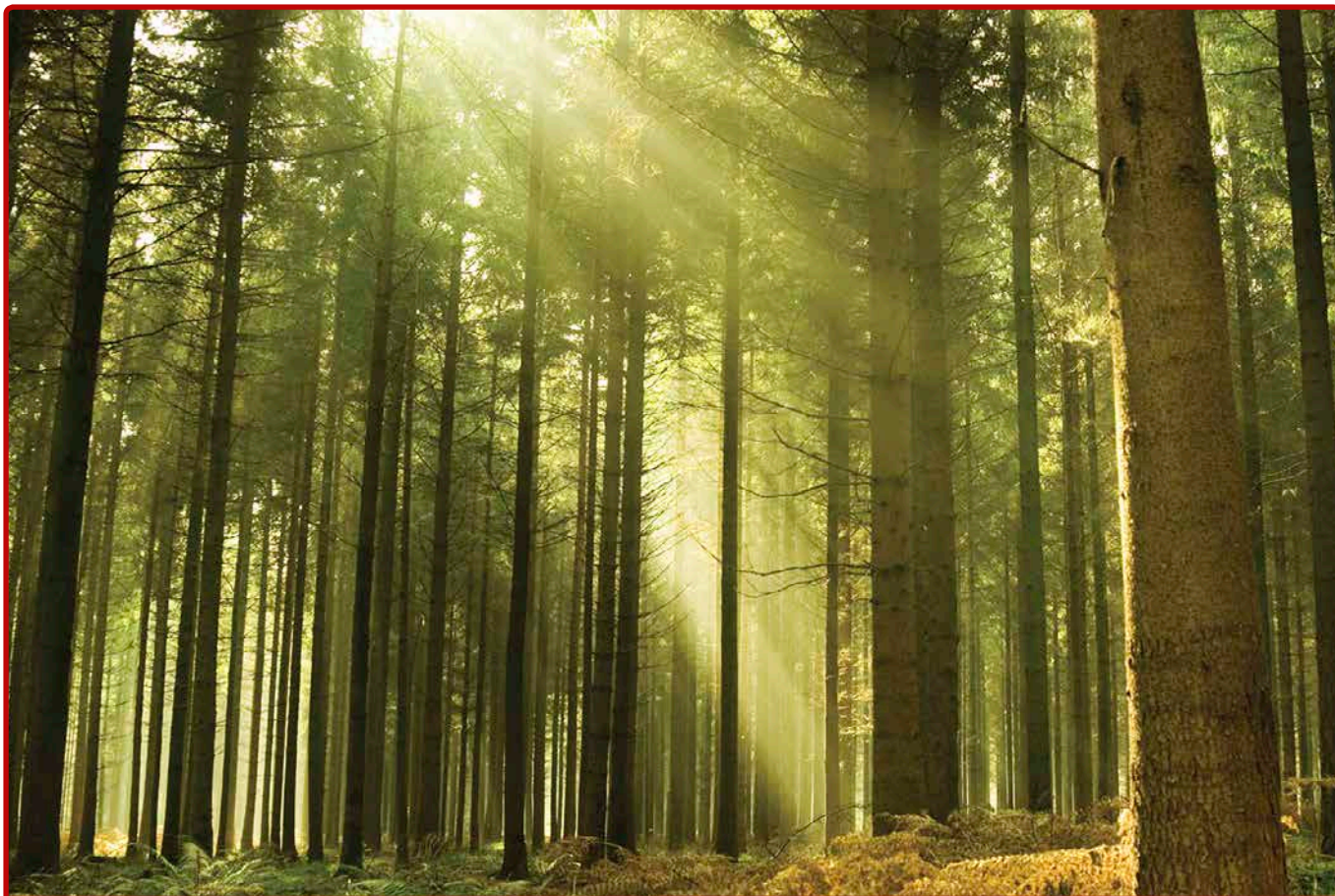
GORUĆE je pitanje svakoga starog mudroslovlja bilo: "Što je u moći čovjeka?" I svi su jednoglasno odgovorili: "Samo duša."

Ovo je najstarija, da, jedina istina, koju je čovjekov razum upoznao i prihvatio kao bezuvjetnu istinu. Vrijeme, iskustvo, opažanje i razmišljanje nisu promijenili ovu istinu. Samo je duša u našoj moći, ništa drugo. Ali, ova je moć neograničena. Nitko je ne može povrijediti, nitko nam ne može oduzeti moć koju imamo nad svojom dušom, nema tog tiranina, društvenoga poretka, prirodnoga zakona, koji bi mogao spriječiti da u duši budemo slobodni. Ova je sloboda bezuvjetna. I u usporedbi s tom slobodom, svaka druga, koju nam mogu dati društvo, moć i novac, nepotpuna je i relativna.

63. O tome da stvari treba sačekati

ČEKATI, i to strpljivo poput anđela ili sveca, dok stvari – ljudi, misli, događaji – koje se tebe tiču ne dođu k tebi. Ni jednim korakom ne žuriti k njima, ni jednim pokretom, ni jednom riječju ne požurivati njihovo približavanje. Jer ti izvjesni ljudi, misli, situacije, koji su dio tvog života, karaktera, svjetovne

i duhovne sudbine, neprestano putuju prema tebi. Knjige. Muškarci. Žene. Prijateljstva. Spoznaje, istine. Sve se to kreće prema tebi, lagano nadirujući i jednoga dana se morate sresti. Ne brzaj, ne požuruj njihov put i približavanje. Ako se jako žuriš prema njima, može ti promaknuti ono što je važno, ono što je osobno tvoje. Čekaj, velikom snagom, pažljivo, cijelom svojom sudbinom i životom.

92.

O velikim šumama i borovima

U ŠUMAMA postoji nešto potresno, posebno u borovim šumama. Nije potresan samo njihov taman i dosljedan muk, njihove duboke sjene, crkvena uzvišenost i pobožno držanje. Potresna je i volja života kojom velika šuma izražava snagu svijeta. Zamislimo samo kakve su snage i namjere gradile na tisuće pedesetmetarskih borova. Kako li je rasipna bila priroda u sjeмену, prašnicima, tučcima, pokusima, sijanju Sunca, kiši, vjetru, dok nije nastala jedna takva šuma, i kako je svjesno cilja i nijemo to bivanje koje ništa drugo ne želi osim postojati, samo rasti i stoljećima opstajati, potpuno izražavajući sebe, dišući, odgovarajući svijetu – i istovremeno ne napadajući nikoga i ništa te pružajući

dom i život milijardama živih bića. Kako li je velika i mudra zajednica ta borova šuma od pedeset tisuća jutara. Borovi poput predaka bdiju nad životom. Istovremeno snažnim deblima odgovaraju nebu i zemlji. Kada god možeš, idi u šumu.

129.

O remek-djelu i vilinskome

DA bi neko ljudsko djelo postalo remek-djelom i da bi bezrezervnim sjajem zadivljivalo i očaravalo ljude, osim dara, teme i bespriekorne izvedbe, potrebno je još nešto. U remek-djelu postoji i određeni vilinski element koji svojom čudesnom svjetlošću isijava iz cjeline, tako nježno i čarobno kao što polarna svjetlost svijetli u ljetnoj noći, nestvarno a opet svjetlosno, jer se pod njom može vidjeti i čitati. Remek-djelo neka bude istinito, točno, pametno, svjesno svrhe, razmjerno, brižno obrađeno, vjerno izvedeno – i neka bude još i nešto drugo. Neka bude i vilinsko. I uz svu samosvijest neka bude i samozaboravno. Neka se stvara prema inženjerskim pravilima, ali neka u njemu bude i žličica zvjezdane maglice sa zlatnim zrcima, koja se rasipa prateći zvijezda. Bez vilinskog, djela su samo "velika" ili "besprijeekorna". Istinsko remek-djelo katkad i nije

toliko besprijeckorno. Ono jednostavno zrači, u njemu je i "samo san", i sjaj zvijezda, ono vilinsko. A dio zadatka kad umjetnik više nije u stanju pomoći svomu djelu, taj posljednji potez kistom, ono vilinsko, dovršava Bog.

180.

O tome što je bio tvoj zadatak na zemlji

NAPOS LJETKU moraš znati što je bio tvoj zadatak na zemlji. Nipošto ne taj da bi održavao kost, meso, mast i iznutrice izvjesne mase, stanja i kvalitete u kemij-skom pogonu. Niti to da bi skupljao titule i činove ili bio predsjednik nekog društva, da bi u urešenoj odori šetao i tresao zvoncem. A niti to – što je već bolnije – da bi bio sretan; jer sreće nema, naime, sve tvoje težnje su se iskrivile u trenutku svog ostvarenja i više su teret nego radost. Takav je čovjek.

Ne, tvoj je jedini zadatak, jedini smisao tvog postojanja na zemlji da spoznaš pravu narav ljudskih i svjetskih stvari, sveukupnost ljudskih i svjetskih pojava, i da se ponašaš časno i onda kad se tvoji bližnji ponašaju nečasno.

To je bio tvoj zadatak na zemlji, ništa više.

201.

O svijetu

I NIKADA ne zaboravi da si bio i sin svijeta. Rodak zvijezdama, vodozemcima i Leonardu da Vinci, Golfskoj struji i Malajkama, potresu i Lao-Tseu. Sve te se to ticalo, iz iste ste stvari, jedna vas je duša stvorila, ista će vas ta duša primiti natrag. To je sasvim sigurno.

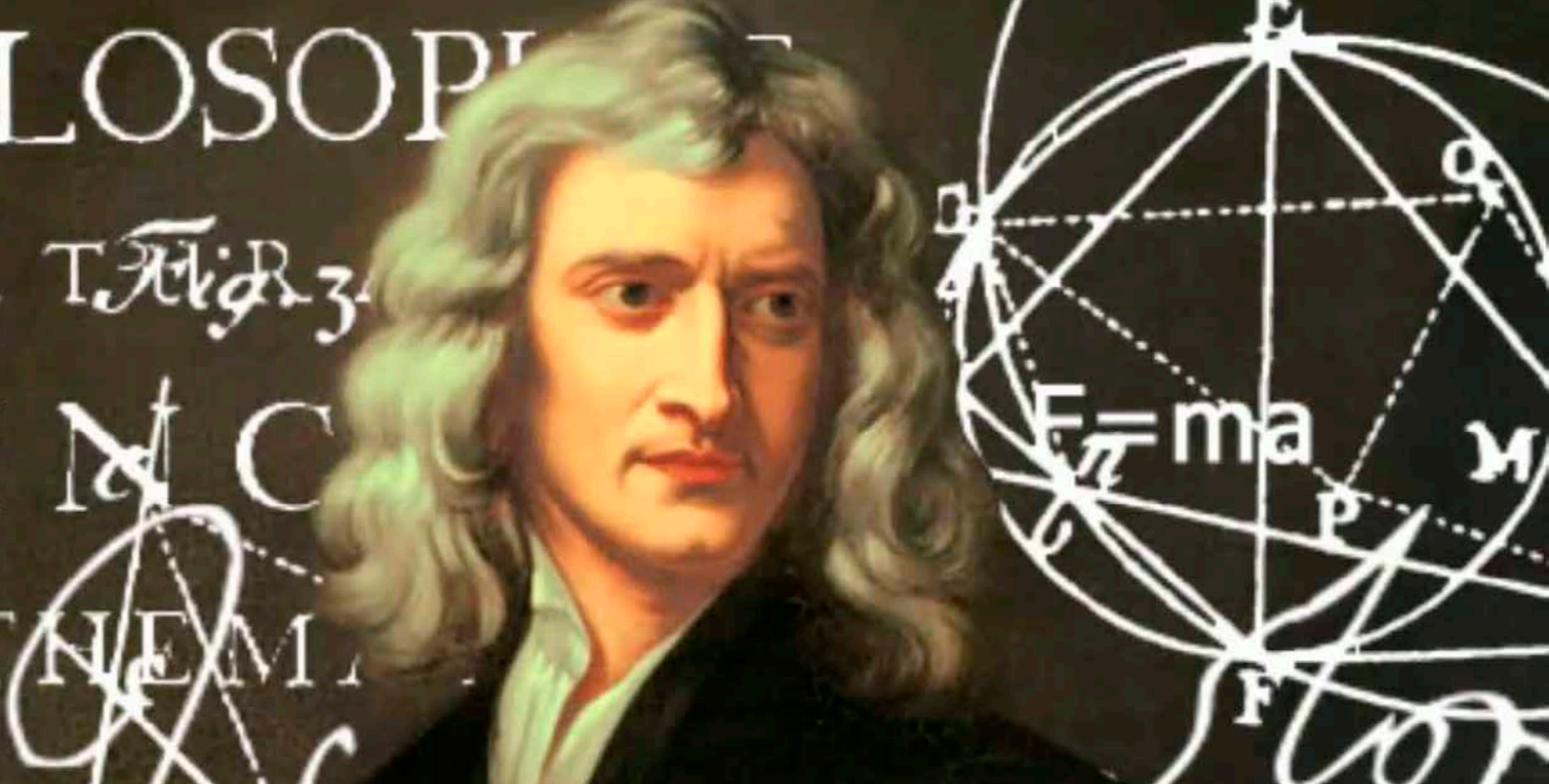
202.

O sebi samome

I ZADNJIIM dahom zahvaljujem sudbini što sam bio čovjek i što je iskra razuma svijetlila i u mojoj nejasnoj duši. Vidio sam zemlju, nebo i godišnja doba. Upoznao sam ljubav, djeliće istine, čežnje i razočaranja. Na zemlji sam živio i polagano se razvedrio. Jednog ću dana umrijeti, to je čudesno u redu i jednostavno! Je li mi se moglo dogoditi nešto drugo, bolje, veličanstvenije? Nije se moglo dogoditi. Proživio sam ono najviše i najveličanstvenije: ljudsku sudbinu. Nešto drukčije i bolje mi se i nije moglo dogoditi. ☸

Priredila: Stela Kurpes

ISAAC NEWTON

Londonsko kraljevsko društvo planiralo je 1942. godine proslavu tristogodišnjice rođenja Isaaca Newtona. Međutim, plan je osujetio Drugi svjetski rat, tako da se proslava održala tek u srpnju 1946. godine. Tim povodom predavanja su održali engleski fizičar, pisac i pjesnik Edward Neville da Costa Andrade, engleski matematičar Herbert Westren Turnbull, danski fizičar Niels Bohr i francuski matematičar Jacques Hadamard. John Maynard Keynes¹ također je bio pozvan da održi predavanje, ali je nažalost umro u travnju 1946. godine, tri mjeseca prije same proslave. Keynes je bio fasciniran Newtonovim rukopisima i bio je prvi koji je vidio neke od njegovih rukopisnih materijala koji su čuvani u tajnosti sve dok nisu prodani 1936. godine. Keynesov govor *Newton, čovjek* na proslavi je održao njegov brat Geoffrey Keynes.

NEWTON, ČOVJEK

S određenim ustručavanjem pokušat ću vam govoriti o Newtonu, u njegovoj vlastitoj kući², i kakav je on bio. Dugo sam proučavao njegove zabilješke i imao sam namjeru zapisati dojmove da budu spremni za Božić

¹ John Maynard Keynes (1883. - 1946.) – profesor na Cambridgeu i ekonomist poznat kao tvorac makroekonomije te po idejama koje su bitno utjecale na politiku mnogih vlada u XX. stoljeću.

² Misli se na Trinity, jedan od ukupno trideset i jednog koledža Sveučilišta u Cambridgeu, gdje je živio i radio Isaac Newton.

1942. godine, tristogodišnjicu njegova rođenja. Rat mi je uskratio slobodno vrijeme da bih se primjereno pozabavio tom sjajnom temom, ali i priliku da zavirim u knjižnicu i u svoje radove te da potvrdim svoje dojmove. Dakle, ako je kratka studija koju ću vam danas iznijeti površnija nego što bi smjela biti, nadam se da ćete me ispričati.

Još jedna uvodna napomena. Vjerujem da je Newton bio drugačiji od uvriježene slike o njemu.

Ali ne mislim da je bio manje velik. Bio je manje običan i izvanredniji nego što je devetnaesto stoljeće marilo takvim ga prikazati. Genijalci su vrlo osebniji. Neka nitko ne pomisli da je moj cilj danas, opisujući ga, umanjiti najvećeg sina Cambridgea. Ja ga prije svega pokušavam vidjeti onakvim kakvim su ga vidjeli njegovi vlastiti prijatelji i suvremenici. A oni su ga smatrali, bez iznimke, jednim od najvećih ljudi.

U osamnaestom stoljeću pa nadalje, Newton se smatra prvim i najvećim znanstvenikom, racionalistom modernog doba koji nas je naučio razmišljati hladno, trezveno i slobodno.

Ne vidim ga u tom svjetlu. Mislim da ga nitko ne može takvim vidjeti tko god je proučavao sadržaj kovčega koji je spakirao prije nego što je konačno napustio Cambridge 1696. godine i koji je, iako djelomično rasut, došao do nas. Newton nije bio prvak doba razuma. On je bio posljednji od maga, posljednji od Babilonaca i Sumerana, posljednji veliki um koji je gledao na vidljivi i intelektualni svijet istim očima poput onih koji su počeli graditi našu intelektualnu baštinu prije malo manje od 10.000 godina. Isaac Newton, dijete rođeno nakon očeve smrti na Božić 1642. godine, bio je posljednje čudo od djeteta kojem su Magi mogli iskreno i primjerno odati počast.

Da imamo vremena, rado bih vam pročitao zapis iz tog doba o Newtonu kao djetetu. Jer, iako je taj zapis dobro poznat njegovim biografima, nikada nije bio objavljen u cijelosti, bez komentara, baš kao što stoji. Tu je uistinu materijal za legende o mladom čarobnjaku, najdivnija slika otvaranja uma genija, lišena ograničenja, melankolije, previranja i nemira mladog čovjeka i učenika.

Jer u grubim modernim terminima, Newton je bio neurotik, ne nepoznatog tipa, ali – rekao bih iz zapisa – najekstremniji primjer. Njegovi najdublji osjećaji bili su okultni, ezoterijski, semantički, s potpunim povlačenjem od svijeta, s paralizirajućim strahom od izlaganja svojih misli, svojih vjerovanja i svojih otkrića u svoj razgoljenosti inspekciji i kritici svijeta. "Najstrašniji, oprezniji i sumnjičaviji temperament kojeg sam ikada upoznao", rekao je Whiston, njegov nasljednik na čelu katedre za matematiku (Lucasian Chair³). Vrlo dobro

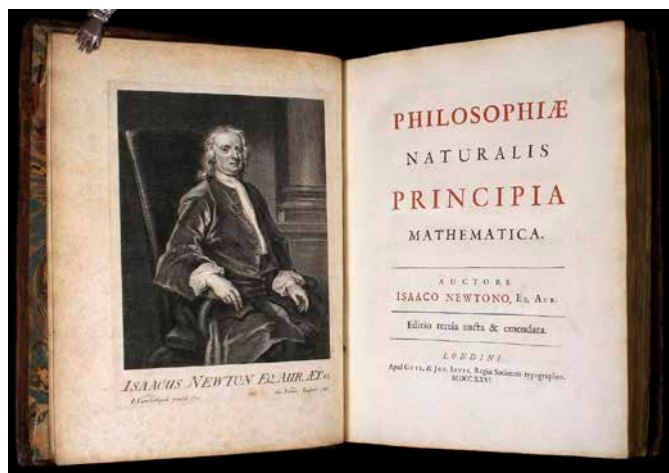

poznati sukobi i nedolične svade s Hookeom, Flamsteedom i Leibnizom samo to potvrđuju. Kao i svi njegova kova, držao se sasvim podalje od žena. Otišao je, a da nije objavio ništa osim pod silnim pritiskom prijatelja. Do druge faze svog života bio je zadubljeni, posvećeni usamljenik koji se bavio svojim istraživanjima intenzivnom introspekcijom s nezapamćenom mentalnom izdržljivošću.

Vjerujem da se ključ zagonetke njegova uma nalazi u njegovoj neobičnoj moći neprekidne koncentrirane introspekcije. S razlogom ga se smatra, kao i Descartesa, vrlo vještim eksperimentatorom. Ništa nije dražesnije od priča o njegovim mehaničkim izumima u dječjačkoj dobi. Tu su njegovi teleskopi i njegovi optički eksperimenti. To su bila ključna postignuća, dio njegova nenadmašnog svestranog tehničkog, ali siguran sam ne i njegova osobitog dara, posebno među njegovim suvremenicima. Njegov osobiti dar bila je njegova moć da neprekidno drži u umu čisto mentalni problem sve dok u njega ne bi do kraja proniknuo. Mislim da njegovu nadmoć treba pripisati mišićima intuicije, najjačim i najizdržljivijim s kojima je čovjek ikada bio nadaren. Svatko tko se ikada okušao u čistoj znanstvenoj ili filozofskoj misli zna da određeni problem može držati u umu samo na trenutak i da mora primijeniti svu svoju moć koncentracije na probijanje kroz njega, te kako se raspline i nestane, a tada otkrijete da je ono što istražujete

³ *Lucasian* – katedra za matematiku na Sveučilištu u Cambridgeu, nosi ime po osnivaču Henry Lucasu.

nepoznanica. Vjerujem da je Newton mogao držati problem u svojoj glavi satima i danima i tjednima dok mu on ne bi predao svoju tajnu. Tada bi ga, kao izniman matematički tehničar, u svrhu izlaganja mogao dotjerati kako hoće, ali tu je bila njegova intuicija koja je bila nadmoćna i iznimna – "tako sretna u svojim naslućivanjima", rekao je De Morgan, "da je izgledalo kao da zna više nego što bi imao načina to dokazati." Kao što sam rekao, dokazi su, kakvi god bili, dotjerivani poslije – oni nisu bili instrument otkrića.

Postoji priča o tome kako je Halleyju ispričao o jednom od svojih najtemeljnijih otkrića vezanih uz planetarna kretanja. "Da", odgovorio je Halley, "ali kako to znate? Jeste li to dokazali?" Newton je bio zatečen: "Pa ja to znam već godinama", odgovorio je. "Ako mi date nekoliko dana, sigurno ću vam to dokazati." Kao što je u dogledno vrijeme i učinio.

Nadalje, neke činjenice govore da se priprema njegova djela Principia odužila upravo zbog nedostatka dokaza da se čvrstu sferu može tretirati kao da je sva

njezina masa koncentrirana u središtu, a do dokaza je došao tek godinu dana prije objavljivanja knjige. No, to je bila istina koju je pouzdano znao i uvijek pretpostavljao dugi niz godina.

Zasigurno ne može biti sumnje da neobičan geometrijski oblik kojim je obrazloženo Principije predstavljeno nimalo ne nalikuje mentalnim procesima putem kojih je Newton doista došao do svojih zaključaka.

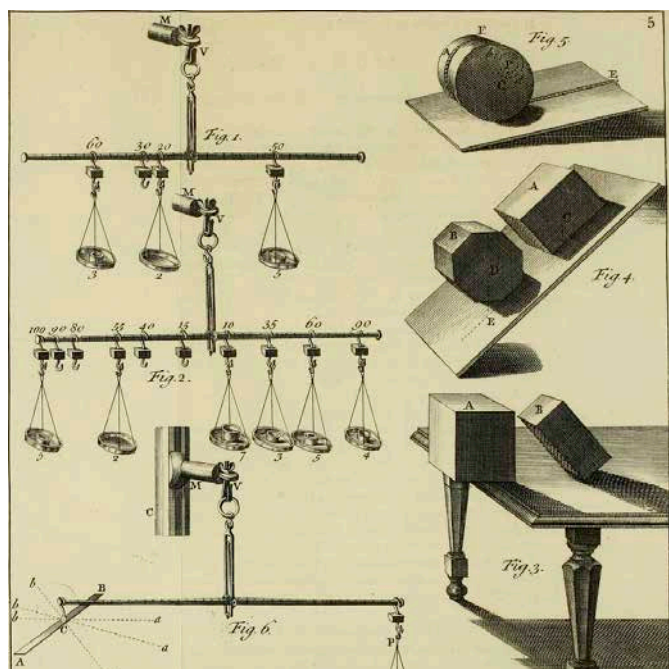
Njegovi eksperimenti uvijek su bili, pretpostavljam, ne sredstva otkrivanja, već uvijek provjeravanja onoga što je već znao.

Zašto ga zovem magom? Jer je gledao na cijeli univerzum i na sve u njemu kao na zagonetku, kao na tajnu koja se može protumačiti primjenom čiste misli na određene činjenice, određene mistične tragove koje je Bog ostavio po svijetu da bi ezoterijskom brat-

stvu omogućio svojevrsnu filozofsku potragu za blagom. Vjerovao je da se ti tragovi mogu naći dijelom u očiglednosti neba i u konstituciji elemenata (a to je ono što navodi na krivi trag da je on eksperimentalni prirodni filozof), ali i u nekim radovima i tradicijama koju prenose braća u neprekinutom lancu još od izvornih tajnih objava u Babiloniji. Univerzum je smatrao kriptogramom Svevišnjega – baš kao što je i sam zastro otkriće infinitezimalnoga računa u kriptogramu kada je komunicirao s Leibnizom. Čistom mišlju, koncentracijom uma, tajna će, vjerovao je, biti otkrivena inicijantu.

Tumačio je zagonetku neba. I vjerovao je da će istim snagama svoje introspektivne imaginacije tumačiti zagonetku Božju, zagonetku prošlih i budućih događaja božanski predodređenih, zagonetku elemenata i njihov ustroj od izvorne, nediferencirane prve materije, zagonetke zdravlja i besmrtnosti. Sve bi mu se otkrilo kad bi samo mogao ustrajati do kraja, neometan, sam, da mu nitko ne ulazi u sobu, čitajući, kopirajući, sve sam analizirajući, bez prekidanja za Boga miloga, bez iznošenja na vidjelo, grubih prekida ili kritičizma, sa strahom i susprezanjem jer preuzima te polupredodređene, poluzabranjene stvari, puzajući

natrag u krilo Božje kao u utrobu majke. "Putovanje kroz čudna mora misli", a ne kao što je Charles Lamb rekao: "Čovjek koji ne vjeruje ni u što sve dok nije jasno kao tri stranice trokuta."

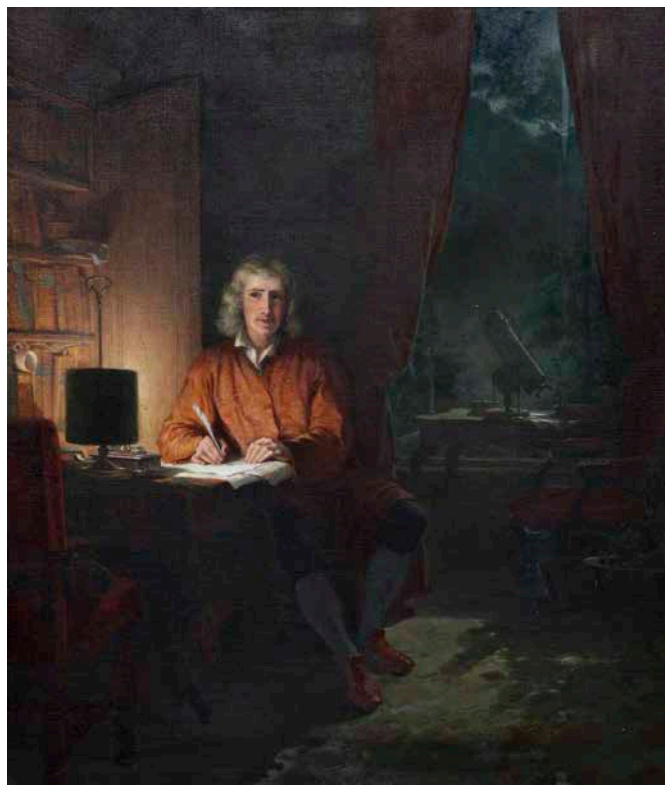
I tako je nastavio nekih dvadeset pet godina. Godine 1687., kada je imao četrdeset pet godina, objavljeno je njegovo djelo Principia.

Tijekom tih dvadeset i pet godina intenzivno studiranje matematike i astronomije bile su samo dio, i to možda ne onaj dio koji je najviše zaokupljao njegovo zanimanje. Naši podaci o tim godinama gotovo su potpuno ograničeni na spise koje je čuvao i spremio u kovčeg kada je napustio Trinity i otišao u London.

Dopustite da vam dam kratke naznake njihova sadržaja. Izuzetno su opsežni; usudio bih se reći da više od 1.000.000 riječi u njegovom rukopisu još uvijek živi. Nema sumnje da nemaju nikakvu značajniju vrijednost, osim što bacaju fascinantno svjetlo na um našeg najvećeg genija.

Dopustite mi da ne pretjerujem u reakciji protiv drugog mita o Newtonu koji je marljivo stvaran posljednjih dvjesto godina. Postojala je ekstremna metoda u njegovom ludilu. Sva njegova neobjavljena djela o ezoterijskim i teološkim pitanjima obilježena su pažljivim učenjem, preciznom metodom i ekstremnom trezvenošću navoda. Oni su jednako razboriti kao Principia, kao da njihov cijeli predmet i svrha nisu bili magijski. Gotovo svi su napisani tijekom istih dvadeset pet godina njegovih matematičkih studija. Oni se dijele u nekoliko skupina.

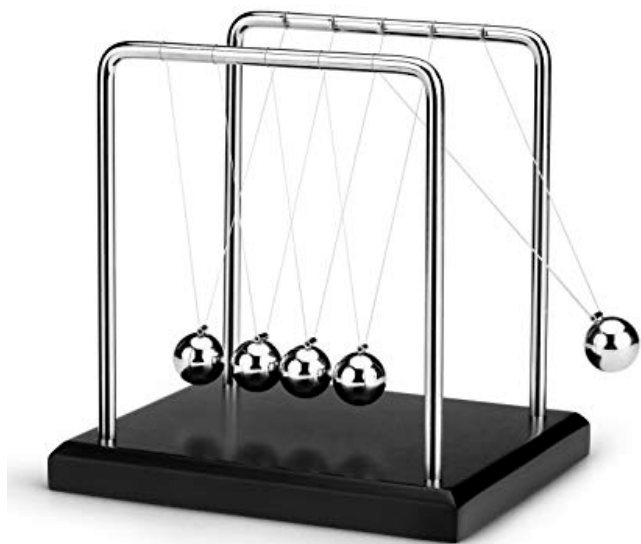
Veliki dio spisa, sudeći po rukopisu oni najraniji, odnose se na alkemiju – transmutaciju, kamen filozofa, eliksir života. Opseg i karakter tih spisa su zabašurili, ili barem umanjili, gotovo svi oni koji su ih pregledali. Oko 1650. godine u Londonu je postojala značajna

skupina, oko izdavača Coopera, koja je tijekom dvadeset godina oživjela zanimanje za engleske alkemičare petnaestog stoljeća, ali i za prijevode srednjovjekovnih i kasnijih alkemičara.

Postoje neobično brojni rukopisi ranih engleskih alkemičara u knjižnicama u Cambridgeu. Može biti da je unutar Sveučilišta postojala neka neprekidna ezoterijska tradicija koja je ponovno počela djelovati u tih dvadeset godina od 1650. do 1670. U svakom slučaju, Newton je očito bio neobuzdani ovisnik. To je ono što ga je okupiralo "oko 6 tjedana u proljeće i 6 na jesen kada se vatra u laboratoriju nikako nije gasila", u godinama kada je napisao Principiju – i o tome Newton Humphreyju nije rekao ni riječ. Štoviše, bio je gotovo u potpunosti obuzet, ne ozbiljnim eksperimentom, nego pokušajem da protumači tajne tradicije, da pronade smisao u kriptiranim zapisima, da oponaša navodne, ali uglavnom imaginarne eksperimente iniciranih iz prošlih stoljeća. Newton je iza sebe ostavio veliki broj zapisa vezanih za te studije. Vjerujem da su veći dio prijevodi i kopije postojećih knjiga i rukopisa koje je sam napravio. No postoje i opsežne zabilješke o eksperimentima. Površno sam pročitao veliki broj od tih najmanje 100.000 riječi. Potpuno je nemoguće poreći da su potpuno magične i potpuno lišene znanstvene vrijednosti; a također je nemoguće ne priznati da im je Newton posvetio godine rada. (...)

U tim mješovitim i izvanrednim istraživanjima, s jednom nogom u srednjem vijeku, a s drugom krčeci put prema modernoj znanosti, Newton je proveo prvu

Ipak, poticaj njegovih prijatelja da promijeni način života došao je gotovo prekasno. Godine 1689. umrla mu je majka za koju je bio jako vezan. Negdje oko pedesetog rođendana na Božić 1692. pretrpio je ono što bismo danas nazvali teškim živčanim slomom.

Ali nije ih uništio. Ostali su u kovčegu kako bi zapaljili neke radoznale oči osamnaestog ili devetnaestog stoljeća. (...) 𐄇

De igne.
In ignem calidum
et calor exterior
est nulla ~~impugnatio~~ conjunctio
liber et opus
media aris
telle aliquis
hujus operis
indistinctum
vaporosam, aqua
colore
vaporum
et

ŠIMBOLIZAM ŽIVOTINJA U ALKEMIJSKOJ TRADICIJI

Petar Bujas

U tradicionalnom smislu alkemija je duhovna disciplina. Svojim naročitim, za neupućene uglavnom zbunjujućim postupcima, pokušava i u mnogočemu uspijeva istražiti nutarnje zakonitosti ljudske prirode. Shvaćajući čovjeka kao kompleksno biće prirode koje se sastoji od više aspekata (tvarnih i

onih suptilnijih), alkemija ih nastoji međusobno povezati i uskladiti. Iako se alkemičar bavi prirodom stvari, on time ne smatra da je dosegao sve granice spoznaje. Naprotiv, on smatra da je suptilniji dio čovjeka, njegova duša, zapravo područje koje treba biti središtem njegovih filozofskih preokupacija.

Imaginatio

Možda je najveća zabluda modernih vremena shvaćanje prema kojem je fizička realnost jedina moguća i spoznatljiva stvarnost. Čini se da su mnogi alkemijski rukopisi nerazumljivi za ono poimanje koje u njima želi vidjeti samo fizičke činjenice. Filozof alkemičar smatra da pored i usporedno s fizičkim svijetom postoji i svijet psihe sa svojom realnošću koja, iako nije egzaktno dokaziva, ima sva obilježja stvarnosti, mada ne od iste one vrste koju traži svijet razuma i mjerljivih činjenica. Štoviše, prema alkemičarima, psihička stvarnost je bliža onoj duhovnoj stvarnosti kojoj se filozof alkemičar svojim raznovrsnim postupcima želi približiti. O tome je jedan nepoznati alkemičar napisao: "Duša je Božji namjesnik (*Sui locum tenens seu vice Rex est*). Ona upravlja razumom, a ovaj tijelom. Duša djeluje (*operatur*) u tijelu, ali je veći dio njezina djelovanja izvan tijela. To je božansko svojstvo jer je božanska mudrost samo djelomice zatvorena u tijelu, dok je najvećim dijelom izvan njega i zamišlja mnogo više stvari nego što ih svijet tijela može prihvatiti, a to su tajne samoga Boga."¹ Duša svoje tajne odaje preko simbola, jezikom koji je jedini kadar izreći neizrecivo. To su alkemičari izražavali pojmom *imaginatio*, smatrajući da je univerzalni jezik simbola, i njegovo poimanje, ispravan način uvođenja u alkemijsko djelo, a samim time i u poznavanje ljudske prirode. Međutim, *imaginatio* nisu nemušte fantazije, već jedna praktična psihička djelatnost koja zahvaća i transformira čitavo ljudsko biće.

Životinje kao alkemijski simboli

U alkemiji se vrlo često kao simboli javljaju ptice. Njihovo najupečatljivije obilježje svakako je let, ali i element zraka u kojem uglavnom borave. One mogu

letjeti, baš poput ljudske duše, i posredovati između zemaljskog i nebeskog svijeta, između tvari i duha. I upravo ta njihova dvojna priroda slikovito prikazuje sudbinu alkemičarove (ali i ljudske) duše. Naravno, u alkemijskom simbolizmu ptice se ne pojavljuju proizvoljno, već obilježavaju različite faze alkemijskog djela. Crnu fazu ili *nigredo*, simbolizira *crni gavran*, koji naglašava poniranje u tmene vlastite duše, u tu *massu confusu*.² On označava putovanje kroz kaos i blato slijepih strasti, nagona i drugih mana ljudske prirode, s kojima se alkemičar mora suočiti i nadvladati ih. On je i ptica smrti, ali ne toliko u fizičkom koliko u nutarnjem smislu, jer se novo ne može izraziti ako staro i mrtvo ne nestane.³ Takvo duboko spuštanje u sebe sama alkemičari smatraju neobičnom srećom, a ne tegobom. U alkemiji se, naime, mane ne ubijaju, već transformiraju, a da bi to bilo moguće, alkemičar ih mora poznavati.

Sljedeću, bijelu fazu ili *albedo* simbolizira *bijeli labud*, ptica čistoće. Prikazuje purifikaciju, pročišćenje koje slijedi nakon izlaska iz prljavštine i nereda misli i osjećaja. Psiha mora biti oprana od niskih strasti i

1 *Museum Hermeticum*.

2 Zbrkano mnoštvo svačega.

3 Gavran, kao ptica koja se hrani lešinom, simbolizira "agens" koji ono mrtvo pretvara, transformira u mogućnost novog života. Lešinari su često simboli regeneracije i transformacije neživog u živo, svojevrsni "održavatelji života".

nagona, od svoje sužanjske vezanosti za propadljivo da bi mogla primiti snagu duha. Ipak, labud je ptica koja rijetko leti, on se više služi površinom vode. To upućuje na to da alkemijski proces još nije završen. *Bijeli orao*, koji se također pojavljuje u ovoj fazi, slikovito nam predočava mogućnost uzdizanja duše iz svijeta vlastitog mraka do svjetlosti Sunca, kroz čistoću ponajprije misli i osjećaja. Orao teži prema blistavoj i jasnoj sunčevoj svjetlosti jer Sunce je u alkemiji slika Božja, ono je alkemijsko zlato, *aurum non vugi*, na koje filozof polaže svoje pravo, ali tek nakon otapanja taloga nečistoće. Stoga često susrećemo i povezanost *žabe*, pritisnute težinom tvari, s orlom koji predstavlja *inspiratio*, odnosno nadahnuće koje čovjeku daje krila i vječnu mladost.

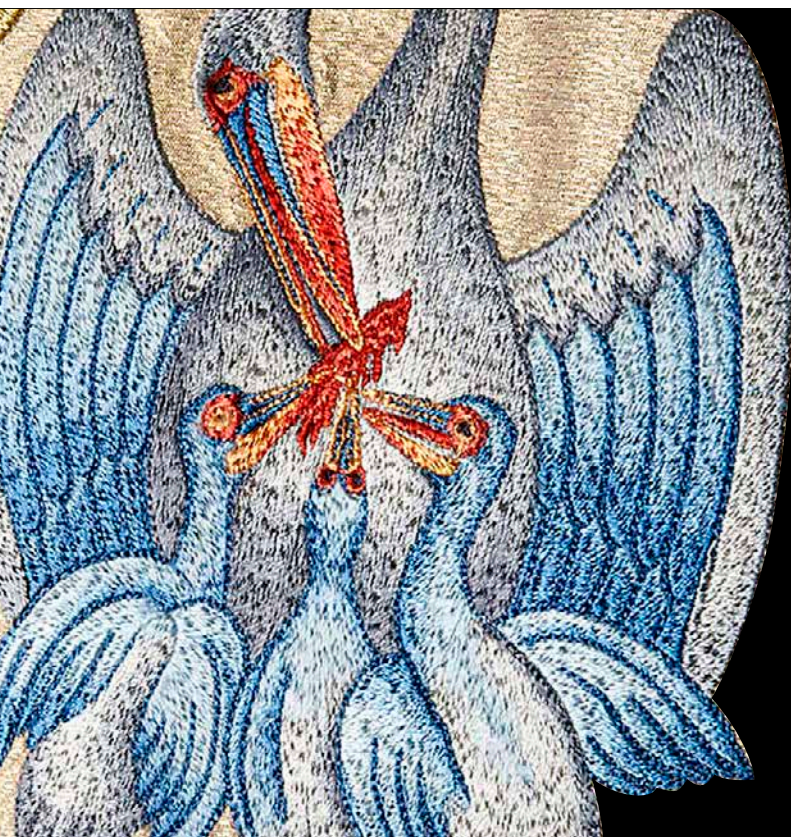
Međutim, alkemičar mora proći i putem *pelikana* koji kljunom probada vlastite grudi ne bi li svojom krvlju nahranio mladunčad. U srednjovjekovlju to se često povezivalo s pojmom *sacriftio*, odnosno sa žrtvovanjem koje je nužno da bi alkemičar dosegnuo istinsku duhovnu čistoću. Stari su alkemičari ovu sliku često povezivali s Kristom, odnosno s *imago Christi*. Čovjek treba biti poput Krista koji se žrtvovao za svijet. U jednom širem kontekstu to znači i pomaganje čitavoj prirodi da se transformira i time evoluiru.

Mitska ptica *feniks* zatvara mistični krug alkemijskog djela. Feniks gradi svoje gnijezdo, a ono je istovremeno i lomača koju sam potpaljuje da bi sagorio. Ipak, feniks se, transformiran, ponovo uzdiže iz vlastitog pepela. Simbolički, on je učvršćen u spoznaji duhovnog. Time su obuhvaćene sve faze *Djela* i time

Djelo završava. Njegovo je biće sada takve naravi da mu tvar više nije potrebna.

Pored različitih vrsta ptica, značajan alkemijski simbol je i *žaba krastača* koja ležeći u mulju i talogu močvare (što simbolizira isključivo vezivanje za tvarni svijet), ima mogućnost skoka kojim može doskočiti iz vidljivih u nevidljive dimenzije. Također se, u raznovrsnim aspektima, često pojavljuje i *lav*, isprva kao neobuzdana priroda ljudskih strasti, sirove snage i žudnji, da bi nakon sveobuhvatne transformacije postao snagom koja, pravilno usmjerena, omogućuje alkemičaru dodir s duhovnim. Prema alkemičarima, kroćenje žudnje vrstan je prijatelj i pomagač jer se *jednorogu*, kao simbolu nevidljivog svijeta, može približiti i ukrotiti ga jedino *čista žena*, odnosno duša osjetljiva na postojanje duhovnog svijeta.

Na kraju ćemo spomenuti još jedan sveobuhvatni simbol. To je *zmaj-zmija* u različitim aspektima. *Zmija* predstavlja tvar koja sve proždire, ali i učiteljicu koja iskušava dušu da bi mogla doći do spoznaje. *Zmija* zavodi na stranputice ne bi li ih čovjek prevladao. *Zmajeve* je simbolika uvelike slična simbolici feniksa. On je onaj koji počinje i koji završava *Djelo*, ali ne isti onakav kakav ga je započeo. On je s jedne strane prvobitna tvar (*materia prima*), kaotična, mračna i neizdiferencirana, a s druge strane, uz atribut krila postaje oduhovljena duša, transformirana i uzdignuta. Tada se prikazuje kao *zmija koja grize svoj rep* kako bi se naglasilo jedinstvo, sklad i ravnotežje između nekoć suprotstavljenih, a sada nadopunjujućih energija ljudske duše. ☸

***...Ne znam kakvim se činim
svijetu, ali samom sebi
izgledam poput dječaka
koji se igra na obali mora,
zabavljajući se pronala-
ženjem kakvog glatkog
oblutka ili neke neobično
lijepa školjke, dok se veliki
ocean istine preda mnom
prostire još potpuno
neotkriven.***

Isaac Newton